

УДК 378.046.4

Ніколаєв К. Д.

ВИПЕРЕДЖАЮЧА ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ

У статті розглянуто особливості та ступінь впровадження засад сталого розвитку в освіті на прикладі випереджаючої освіти України. Проаналізовано інноваційні форми організації освітнього простору перепідготовки вчителів, оцінено якісні зміни в процесі навчання після реалізації концепції випереджаючої освіти для сталого розвитку. Визначено перспективи розвитку випереджаючої освіти в Україні для сталого розвитку. Висвітлено особливості застосування системи перепідготовки вчителів.

Ключові слова: випереджаюча освіта, перепідготовки вчителів, сталий розвиток, курс, концепція.

Одними із основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року є: модернізація і розвиток освіти, що повинні набути випереджального безперервного характеру, гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються в Україні та світі. Підвищення якісного рівня освіти має бути спрямовано на забезпечення економічного зростання держави та розв'язання соціальних проблем суспільства, даліше навчання і розвиток особистості. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства [7].

Також Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 схвалена Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020". Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі [10].

Світовий досвід показує, що двадцять перше століття стало часом інформації, змагання за інтелект. І тому сьогодні професійна компетентність вчителя, відпрацювання власної системи роботи передбачає якісні зміни в його викладацькій діяльності і рівні професійної майстерності. Безперечно, ствердженню педагога, розвиткові його творчості сприяє система післядипломної освіти, її орієнтація на особистість вчителя; запити школи, інтелектуалізація процесу навчання і виховання.

Ідея випереджальної освіти виникла наприкінці 90-х років ХХ ст. Вагомий внесок у розробку концепції випереджальної освіти зробили такі вчені, як С. Батишев, В. Горшенін, К. Колін, А. Марон, Л. Монахова, А. Новиков, А. Романович, А. Субетто, А. Урсул та ін.

О. Комарова [4] зазначає, що випереджальний розвиток освіти передбачає орієнтацію системи освіти на перспективні потреби соціально-

економічного розвитку, тенденції розвитку галузей економіки; підвищення рівня адаптації та включення навчальних закладів у сферу ринкових відносин і використання ними нових економічних механізмів власного фінансового забезпечення з метою стабілізації фінансового стану; підвищення якості освіти, формування в учнів і студентів прагнення до постійного оновлення своїх знань. Також випереджаюче навчання відіграє важливу роль у ліквідації відставання, неуспішності в навчанні (Г. Данилочкіна, С. Лисенкова), формуванні пізнавальної активності, самостійності (М. Данилов, Т. Ільїна, С. Калініна, Е. Мінгазов, О. Пехота, М. Пісоцька, І. Трубавіна, Т. Шамова), розвитку творчості учнів (Б. Коротяєв, П. Підкасистий).

На думку дослідниці, основними цілями випереджальної освіти є підготовка високоосвічених, креативних особистостей; прищеплення учням і студентам прагнення до постійного оновлення знань; трансформація системи освіти шляхом розвитку та впровадження інноваційних форм, методів, технологій та засобів навчання, які дозволяють підвищити рівень адаптації випускників навчальних закладів до перспективних потреб ринку праці та зростання вимог до якості робочої сили з боку працедавців [4].

Принципами розвитку випереджальної освіти, на думку О. Комарової [4], мають стати варіативність освіти (постійне оновлення форм, методів і змісту навчання), регіоналізація освіти (орієнтація діяльності навчальних закладів на перспективні потреби соціально-економічного розвитку регіону та місцеві ринки праці), безперервність освіти.

Умовами реалізації переходу до моделі випереджальної освіти, як зазначає О. Комарова [4], повинні стати посилення інтеграції освіти та виробництва; підвищення наукомісткості освіти шляхом дослідження міждисциплінарних зв'язків та пошуку нових, перспективних галузей знань; перехід від усталеного навчання емпіричним знанням до навчання концептуальному усвідомленню зовнішнього середовища.

Освіта для сталого розвитку стає процесом навчання тому, як приймати рішення, необхідні для забезпечення довгострокового майбутнього економіки, екології, соціальної справедливості. Одним із головних важелів сталого розвитку була і є екологічна наука і освіта, що є інструментом екологізації людської діяльності, вдосконалення виробництва і природокористування з врахуванням можливостей біосфери. Високий рівень екологічних знань і науки сьогодні є основним фактором підвищення якості і безпеки життя, збереження і відновлення потенціалу Природи. Інноваційний потенціал екологічної науки і освіти – це стратегічний ресурс всіх компаній, держав, транснаціональних корпорацій. Виявлення і ефективна реалізація потенціалу екологічної науки – запорука еколого-безпечного розвитку будь-якої країни [11].

Розвиток мислення, орієнтованого на стале майбутнє та відповідні життєві цінності і пріоритети – ключове завдання освіти у XXI столітті. Освіта для сталого розвитку ґрунтується на понятті сталого розвитку як такого, що задовольняє потреби сьогодення та не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Розвиток, необхідний для задоволення потреб людей і поліпшення якісного рівня їхнього життя.

Основними напрями розвитку освіти для сталого розвитку є переорієнтація наявної освіти на всіх рівнях для вирішення питань сталого розвитку, а також підготовка кадрів.

Завданнями розвитку освіти для сталого розвитку є переорієнтація наявних навчальних програм в напрямку соціальних, економічних, екологічних знань і перспектив; формування досвіду і цінностей, необхідних для сталого розвитку; підготовка кадрів в інтересах переходу до сталого розвитку і подальшого розвитку освіти для сталого розвитку.

Шляхами реалізації поставлених завдань є включення освіти до національних стратегічних планів, планів дій на користь сталого розвитку, а також розвиток спеціальних програм підготовки і перепідготовки кадрів.

Основними учасниками освіти для сталого розвитку є працівники освіти – включення ідей освіти для сталого розвитку до навчальних курсів і дисциплін, розроблення окремих курсів із сталого розвитку, підготовка навчальних посібників у галузі освіти для сталого розвитку, перепідготовка кадрів у галузі освіти для сталого розвитку.

Освіта для сталого розвитку триває протягом усього життя і включає усі рівні та категорії освіти та навчання. У формальній освіті це: – дошкільна освіта; – загальна середня освіта; – вища освіта; – дистанційна освіта; – перепідготовка та перекваліфікація; – короткотермінове навчання (тренінги, стажування у вітчизняних та закордонних університетах та організаціях).

Актуальні потреби та проблеми у традиційній освіті неможливо вчасно вирішувати, оскільки традиційні методи навчання лише визначають проблеми і не націлені на їх розв'язання; не дають змоги осягнути системну картину світу, оскільки більшість дисциплін викладається відокремлено; не спрямовані на вивчення та практичне розв'язання фахових проблем; суспільство розвивається швидшими темпами, тому знання часто застарівають ще до закінчення терміну навчання.

Головними інструментами з впровадження освіти для сталого розвитку стають:

– діалог – налагодження взаєморозуміння та постійного діалогу між владою, неурядовими організаціями, бізнесовими структурами, різними групами населення, окремими особами;

– навчання – розвиток нових знань, навичок та вмінь для заохочення практики сталості в сфері бізнесу, економіки, в цілому у повсякденному

житті;

– інформування – доступ до інформації з питань сталого розвитку та стану довкілля, інформування про здобутки в справі впровадження сталого розвитку;

– маркетинг – зміни в поведінці кожної людини на користь сталості при виборі рішення, оцінюючи вигоди та затрати.

Головні інструменти впровадження освіти для сталого розвитку необхідно використовувати для:

– змін в управлінні – використання елементів сталого розвитку при ухваленні управлінських рішень, розробленні програм та планів, обов'язковому залученні громадськості до обговорення та прийняття рішень;

– реформування вищої школи – введення навчальних курсів і спеціальностей із сталого розвитку, включення елементів сталості до наявних навчальних програм, зміни у викладанні – від передачі знань до обговорення проблем, націленість на вивчення та розв'язання місцевих проблем;

– реалізації міжнародного досвіду – діалог із центрами освіти для сталого розвитку та використання їхнього досвіду.

Складовими змісту освіти для сталого розвитку є: якість життя, соціальна справедливість та рівноправність; збереження різноманіття: культурного, соціального та біологічного; розвиток в межах відтворення екосистем; взаємозв'язок: у суспільстві, економіці та довкіллі; усвідомлення відповідальності перед майбутніми поколіннями; громадянська позиція, права та обов'язки громадян; потреби та права майбутніх поколінь на довкілля.

Освіта для сталого розвитку передбачає зміни в навчальному процесі, що стосуються викладачів, учнів та управління освітою: для викладачів – це перехід від передачі знань до створення умов для їх активного засвоєння та отримання практичного досвіду; для учнів – це перехід від пасивного засвоєння знань до активного їх пошуку, практичного осмислення; для керівництва навчальним закладом – це зміни у використанні ресурсів закладом, впровадження принципів сталості та демократизації в управлінні, налагодження діалогу із зацікавленими групами населення. Створюється освітнє середовище, де можливо: висловлювати та відстоювати власну точку зору; робити свідомий вибір між альтернативами; відповідати за свій вибір та прогнозувати його наслідки; слухати та розуміти інших; вчитися поважати демократичні рішення; розв'язувати конфлікти цивілізовано; вчитися домовлятися та взаємодіяти.

Шляхами реалізації концепції випереджаючої освіти для сталого розвитку є [1]: переорієнтація наявних навчальних програм у напрямку соціальних, економічних, екологічних знань і перспектив; формування

досвіду і цінностей, необхідних для сталого розвитку; сприяння підготовці та перепідготовці педагогічних кадрів.

Концептуальною структура випереджаючої освіти стають [1]:

- міждисциплінарність;
- інноваційність;
- випереджальне навчання;
- компетентісний підхід до навчання (орієнтований на вироблення власних моделей поведінки в різних ситуаціях, акцентує увагу на предметно-дієвому компоненті, застосуванні у повсякденному житті);
- діяльнісний підхід, орієнтація на ініціативну діяльність вчителя та учнів;
- виховання відповідальності;
- використання проєктивних технологій в освіті.

Методами випереджальної освіти є [1]:

- проблемні методи навчання – методи засвоєння нових знань, у яких кожен учасник навчального процесу бере участь у розв'язанні проблеми;
- розвивальне навчання – група ідей та освітніх концепцій, у центрі яких – особистість, що розвивається;
- інтерактивне навчання – діалогова форма навчання, у результаті якої відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаємопорозуміння, розвитку особистісних якостей та спільного вирішення поставлених завдань;
- проєктне навчання, що орієнтує учня на створення певного продукту, а не просто на вивчення навчальної теми або участі в якомусь виховному заході.

В центрі освітнього процесу навчального закладу післядипломної освіти сталого розвитку знаходиться здатність слухача до самостійного оволодіння знаннями, самовдосконалення й самовиховання, а основним предметом освіти стає людина, яка прагне навчатися впродовж життя. Поряд із традиційними методами та формами організації навчальних занять, в Інституті перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова використовуються інноваційні, комп'ютерні та дистанційні технології, метод проєктів, пошуково-дослідницька робота, що забезпечує створення сприятливих умов для повного розвитку здібностей слухачів, розширення світогляду, набуття дослідницьких навиків і конструктивного мислення.

Виходячи з головної мети освіти для сталого розвитку – навчання молоді та дорослих управлінню якістю життя, формування екологічно-безпечної та екологічно-врівноваженої поведінки, збереження та покращення умов життя нинішніх та майбутніх поколінь, наш навчальний заклад створює таке освітнє середовище, в якому ці поняття є свідомою потребою й мірилом освіченості, загальної культури, що досягається

шляхом розвитку загальної креативності учасників навчально-виховного процесу, методом активізації інтелектуального потенціалу, залученням до творчої діяльності, зростанням рівня компетентності особистості.

Екологічна освіта була передумовою виникнення освіти для сталого розвитку та стала її підґрунтям. Пріоритетами екологічної освіти є:

- введення нових спеціальностей з охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, яких потребує сучасний ринок праці;

- “екологізація” навчального процесу, обов’язкове опанування основ екологічних знань на усіх етапах навчання у дошкільній, шкільній, університетській, післядипломній освіті;

- використання формальної та неформальної екологічної освіти, впровадження екологічної освіти протягом усього життя людини.

У середній школі має формуватися розуміння основних принципів раціонального використання природних ресурсів, усвідомлення необхідності дотримання принципів сталості. На практиці необхідно включати основи екологічних знань у програми з викладання біології, географії, хімії, основ безпеки життєдіяльності.

Що ж до завдань щодо впровадження екологічних знань, які стоять перед університетською освітою, то це є перегляд та вдосконалення змісту обов’язкових університетських курсів “Безпека життєдіяльності”, “Основи екології”, “Охорона праці”.

Головними завданнями екологічної освіти на цьому етапі є впровадження спеціалізованих фахових програм при Інституті перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у перепідготовці вчителів, а також організація курсів та семінарів (в межах підвищення кваліфікації) з напрямку “ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ”.

Курс з нормативної навчальної дисципліни “ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ” викладається для слухачів перепідготовки спеціальностей 7.03010201 “психологія”, 7.03040101 “правознавство”, 7.02030301 “українська мова і література”, 7.01010601 “соціальна педагогіка”, 7.01010101 “дошкільне виховання”, 7.01010201 “початкове навчання”, 7.04020101 “математика”, 7.04020301 “фізика”, 7.01020101 “фізичне виховання”, 7.03050101 “економічна теорія”, 7.03010201 “технологічна освіта”, 7.02030302 “російська та іноземні мови”, 7.02030302 “англійська мова” Інституті перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

Курс складається з таких розділів:

- правові та організаційні питання охорони праці;
- аналіз, прогнозування, профілактика травматизму професійної захворюваності;

– роль викладачів у впровадженні освіти для сталого розвитку та поширенні інформації зі сталого розвитку;

– кращі практики із неперервної екологічної освіти.

У процесі викладання цього курсу впроваджуються нові підходи освіти для сталого розвитку і реалізуються можливості слухачів:

– висловлювати та відстоювати власну точку зору;

– мислити критично;

– робити обґрунтований вибір між альтернативами;

– вчитися працювати в команді, домовлятися та поважати демократичні рішення.

Метою викладання дисципліни “ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ” є формування у майбутніх фахівців з вищою освітою необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань та умінь з правових та організаційних питань охорони праці, гігієни праці, виробничої санітарії, техніки безпеки визначеного відповідними державними стандартами освіти, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників по відношенню до результатів виробничої діяльності.

Хотілося б акцентувати увагу на проектній діяльності на семінарських заняттях курсу “ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ” спрямована на формування вміння визначити проблему, формулювати мету, віднаходити шляхи розв'язання проблеми; бути незалежними у її розв'язанні, тобто діяти самостійно, уміти планувати і здійснювати проект поетапно, спрямовуючи роботу на досягнення конкретних результатів; широко застосовувати критичне і творче мислення, здобувати навички роботи.

На заняттях моделюються життєві ситуації, використовуються рольові ігри, організовується спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, що ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, цінностей. Діалоговий характер методик критичного мислення сприяє активізації роботи слухачів, а також становленню гармонійно розвиненої творчої особистості. Діяльність на заняттях організовується так, щоб постійно відбувалась активна взаємодія всіх – це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання у співпраці). Результатом роботи слухачів на заняттях було створення ряду рефератів-проектів: 1. Охорона праці в Україні. 2. Законодавчі акти з охорони праці. 3. Електробезпека. Види ураження людини електрострумом. 4. Трудовий договір. Права і обов'язки працівників.

Після закінчення роботи над проектом організовується обговорення результатів роботи, що дає змогу оцінити проектну діяльність в цілому та особистий внесок у загальну справу. На завершальному етапі проектної роботи слухачам пропонується обговорити, чого саме вони навчилися, що можна було б зробити інакше, яких умінь і навичок вони набули, які

переваги надає групова співпраця, які були недоліки в роботі групи, що вдалося найкраще. Отже, працюючи над проектами, слухачі набувають комплексу компетенцій, результатом яких є наявність критичного й творчого мислення; адаптаційна гнучкість в мінливих ситуаціях, самостійність здобуття знань, застосування їх на практиці для вирішення різноманітних проблем; здатність регенерування нових ідей; грамотність роботи з інформацією; комунікабельність, контактність в різних соціальних групах, уміння працювати спільно в різних сферах, запобігаючи конфліктним ситуаціям або вміло виходити з них, бути конкурентоздатними на європейському і світовому освітніх просторах, на ринку праці.

Перехід від пасивного засвоєння знань до активного їх пошуку, практичного осмислення розвиває творчі здібності слухачів, формує активну життєву позицію, навички дослідницької роботи.

Використання сучасних педагогічних технологій у процесі викладання, а саме проектної технології забезпечують реалізацію виховних завдань освіти для сталого розвитку: можливість висловлювати та відстоювати власну точку зору; критично мислити; вчитися працювати у команді, домовлятися та поважати демократичні рішення; бути толерантними та відповідальними, відкритими для навчання та самонавчання; вміти приймати самостійні рішення у власному повсякденному житті.

Інноваційна управлінська діяльність сьогодні забезпечує готовність вчителів стати носіями освітніх і суспільних змін, спрямовує роботу кожного вчителя на удосконалення індивідуальної творчої лабораторії, збагачуючи її новими ідеями та знахідками: власне портфоліо, в якому зібрані особисті професійні досягнення в освітній діяльності, результати навчання, виховання і розвитку учнів, його активності в класних і позакласних видах діяльності, внесок у розвиток системи освіти.

Неперервна екологічна освіта забезпечує творче ставлення людини до своєї роботи та впевненість у майбутньому.

References :

1. Vyperedzhaljna osvita dlja stalogho rozvytku [Passing ahead education for sustainable development]. (n.d.). nashaucheba.ru – Retrieved from : <http://rpp.nashaucheba.ru/docs/index-892.html> [in Ukrainian].
2. Vysocjka O. Je. (2011) Osvita dlja stalogho rozvytku [Education for Sustainable Development]. *Naukovo-metodychnyj posibnyk. – The Scientific – methodical manual. Dnipropetrovsjk.* [in Ukrainian].
3. Elektronni zasoby navchannja (2011). (n.d.). elearning-pto.gov.ua. Retrieved from: <http://www.elearning-pto.gov.ua/3505.html> [in Ukrainian].
4. Komarova O. (2011). Osoblyvosti formuvannja vyperedzhaljnogho rivnja osvitnjogho potencialu suspiljstva [Features of advanced formation of the educational potential of society] *Ekonomichnyj chasopys – XXI. – Economic Journal – XXI. – 9-10, 57-60.* – Retrieved from: <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201124.html>. [in Ukrainian].
5. Novi informacijni tekhnologhiji v osviti [New Information Technologies in Education]. it-tehnolog.com Retrieved from: <http://it-tehnolog.com/statti/novi-informatsiyni-tehnologiyi-v-osviti> [in Ukrainian].

6. Pisljadyplomna osvita Instytutu perepidghotovky ta pidvyshhennja kvalifikaciji NPU im. M. P. Draghomanova [Post-Graduate Education Institute for Retraining and Professional development NPU M. P. Dragomanov]. www.do.ippk.npu.edu.ua Retrieved from: <http://www.do.ippk.npu.edu.ua/course/view.php?id=50>. [in Ukrainian].
7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennja Kompleksnoji prohramy realizaciji na nacionaljnomu rivni rishenj, pryjnjatykh na Vsesvitnjomu samiti zi stalogho rozvytku, na 2003 – 2015 roky" [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Comprehensive Program realization at the national level decisions adopted at the World Summit on Sustainable Development in 2003–2015 years"]. (2003, May 23). *Oficijnyj visnyk Ukrainy. – Official Bulletin of Ukraine*, 18 [in Ukrainian].
8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 veresnja 2003 roku № 1494 "Pro zatverdzhennja Prohramy rozvytku systemy dystancijnogho navchannja na 2004 – 2006 roky" [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 23 September 2003 year № 1494 "On approval of the development of distance learning for 2004–2006"]. (2003, October 10) *Oficijnyj visnyk Ukrainy – Official Journal of Ukraine*, 39, p. 8[in Ukrainian].
9. Rishennja Koleghiji Ministerstva osvity i nauky Ukrainy "Pro koncepciju ekologhichnoji osvity v Ukraini" [The decision of the Ministry Education and Science of Ukraine "On the Concept of Ecological Education in Ukraine"]. (2002) *Informacijnyj zbirnyk Ministerstva osvity Ukrainy – Information collection Ministry for Education of Ukraine*, 7 [in Ukrainian].
10. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro Strategiju stalogho rozvytku "Ukrajina – 2020" [Decree of the President of Ukraine On the Strategy of Sustainable Development "Ukraine – 2020"].(n.d.). zakon2.rada.gov.ua Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
11. *Biljavs'kyj Gh. O. Rolj innovacijnogho potencialu ekologhichnoji osvity i nauky v zbalansovanomu rozvytku Ukrainy* [The role of the innovative potential of ecological education in sustainable development in Ukraine]. Proceedings from: *I-j Vseukrajins'kyj z'jizd ekologhiv: mizhnarodnoji naukovo-tekhnhshchnoji konferenciji – I All-Ukrainian Congress of environmentalists, international scientific conference* [in Ukrainian].

НИКОЛАЕВ К. Д. Оперезающее образование для устойчивого развития как инновационная форма организации образовательного пространства переподготовки учителей.

В статье рассмотрены особенности и степень внедрения принципов устойчивого развития в образовании на примере опережающего образования Украины. Проанализированы инновационные формы организации образовательного пространства переподготовки учителей, оценены качественные изменения в процессе обучения после реализации концепции опережающего образования для устойчивого развития. Определены перспективы развития опережающего образования в Украине для устойчивого развития. Освещены особенности применения системы переподготовки учителей.

Ключевые слова: опережающая образование, переподготовки учителей, устойчивое развитие, курс, концепция.

NIKOLAIEV K. D. Passing ahead education for steady development as an innovative form of organization of educational space of retraining of teachers.

The article examines the characteristics and level of the principles of sustainable development in education as an example of passing ahead education in Ukraine. Analyzes innovative forms of educational space retraining teachers, reviewed qualitative changes in learning after realization of conception of anticipating education for sustainable development. Detected the prospects of the development of passing ahead education in Ukraine for sustainable development. Article deals with the peculiarities application of the system of retraining teachers.

Key words: passing ahead education, retraining teachers, sustainable development, course, concept.